

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«دین، مایه آرامش، سربلندی و شادمانی است.»

امیرمؤمنان علی (ع)

انسان در اسلام

دکتر مهدی گنجور

❖ معرفی کتاب: انسان در اسلام – غلامحسین گرامی

دورنمای کلی کتاب:

- ۱- اهمیت بحث (انسان شناسی)
- ۲- خلقت انسان (موضع علم و دین)
- ۳- حقیقت روح (نفخه الهی)
- ۴- هدف آفرینش (دیدگاه اسلام و ایسم های غربی)
- ۵- سرشت انسان (فطرت)
- ۶- سعادت و کمال
- ۷- انسان آزاد و انتخابگر (جبر و اختیار)
- ۸- از خود بیگانگی انسان (الیناسیون)

❖ فصل اول: کلیات - اهمیت انسان شناسی

امام علی(ع): أَفْضَلُ الْمَعْرِفَةِ مَعْرِفَةُ الْإِنْسَانِ نَفْسَهُ: برترین دانش ها، معرفت انسان به خویش (خودشناسی) است.

۱- دستیابی به جهان بینی درست

(رویکرد ماتریالیستی و الهی در تفسیر و فهم جهان و انسان)

۲- بهره برداری حداکثری از زندگی دنیوی

(ارائه معیار سود و زیان- ابزار انگاری دنیا و نه هدف انگاری)

۳- یافتن هویت واقعی خود

(شناخت ابعاد متعالی روح = فطرت الهی = جایگاه انسان در نظام هستی = خلیفه الهی)

❖ رویکرد های مختلف در انسان شناسی

۱- رویکرد عرفانی (درون نگری و کشف و شهود)

خودیابی عمیق از طریق علم حضوری و ادراک مستقیم روح، احساسات، عواطف و افکار..

۲- رویکرد فلسفی (عقلی)

اثبات تجرّد نفس، قوای روح و مراتب وجود انسان (حسی-برزخی-عقلانی)

اثبات جسمانی الحدوث و روحانی البقاء بودن روح انسان (نظر ملاصدرا)

مراتب روح: هیولا (قوه) ← صورت جسمیه ← صورت نباتیه ← صورت حیوانیه ←

صورت نوعیه انسانیّه (نفس ناطقه) ← صورت فعلیه عقلیه (تجرّد محض)

۳- رویکرد تجربی- تاریخی (مکتب آمپریسم و پوزیتیویسم)

شناخت تک بُعدی و ناقص از انسان با روشهای آزمایشگاهی و حس و تجربه - عدم توجه

به روح و نیازها و گرایشهای متعالی و فطری او

۴- رویکرد دینی (وحيانی)

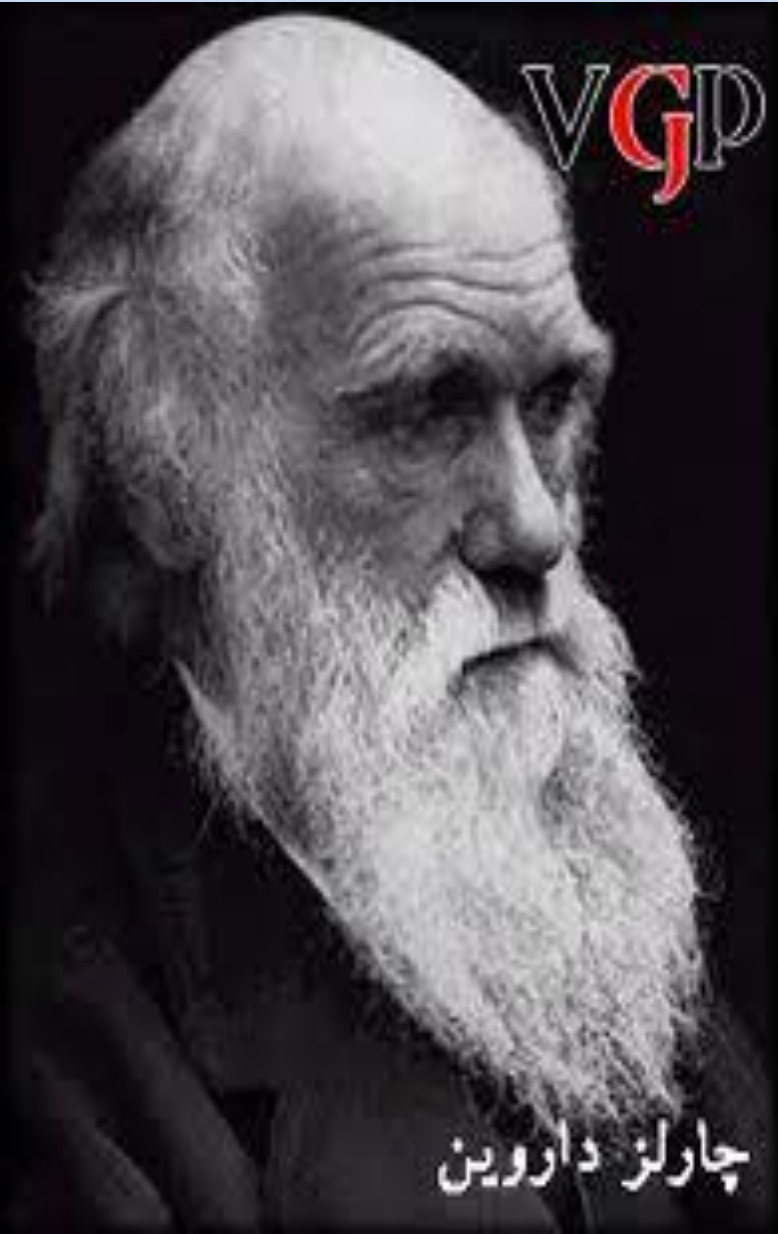
شناخت جامع انسان از طریق معرفت خطاناپذیر وحيانی و توجه به هر دو ساحت مادی

و روحی و توجه به تمام ابعاد وجودی و نیازها و استعدادهای انسانی

❖ معرفی منابع برای مطالعه بیشتر پیرامون انسان شناسی

- ۱- انسان در دیدگاه ده متفکر، راجر تریگ، ترجمه رضا بخشایش، تهران، نشر زرین
- ۲- رساله ای در باب انسان، ارنست کاسیر، ترجمه بزرگ نادرزاد، پژوهشگاه علوم انسانی
- ۳- انسان شناسی، محمود رجبی، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی
- ۴- انسان در اسلام و مکاتب غربی، علی اصغر حلبی، تهران، نشر اندیشه معاصر
- ۵- انسان کامل، مرتضی مطهری، تهران، انتشارات صدرا

❖ فصل دوم: آفرینش انسان (موضع علم و دین- داروینیسم و اسلام)

❖ فصل دوم: آفرینش انسان (موضع علم و دین- داروینیسیم و اسلام)

❑ فرضیه تکامل زیستی (Evolutionism):

تکامل تمام انواع موجودات زنده از اشکال ساده و اولیه حیات

❑ پیشینه بحث: ۶۰۰ سال ق.م – آناکسیمندر

❑ موضع علم و دین در خلقت انسان:

❑ موضع علم: آفرینش تدریجی و تکاملی- وابسته به چرخه حیات- تصادفی- ناشی از محیط و طبیعت

❑ موضع دین: آفرینش آنی و دفعی-مستقل و مستقیم از خاک- هدفمند-به دست خدا و همراه با تعظیم و تکریم

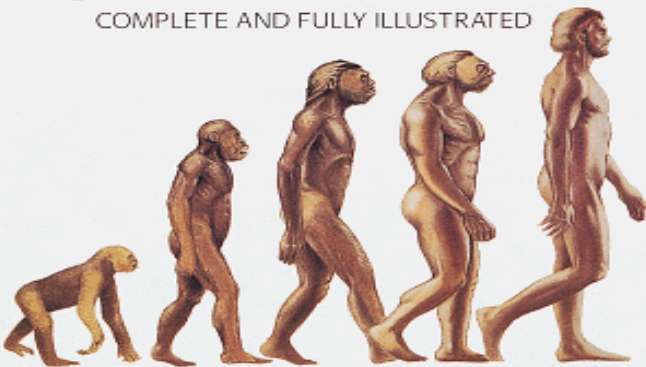
❖ فصل دوم: آفرینش انسان (موضع علم و دین- داروینیسم و اسلام)

❑ مبنای فرضیه تکامل:

❑ تز تحول انواع (Transformism) (در مقابل تز ثبات انواع: Fixism) از آناکسیمندر، آغاز و با لامارک و داروین تقویت شد.

➤ داروین در ۱۸۵۹م پس از ۲۵ سال تحقیق و تفحص و جمع آوری فسیل ها و قراین علمی از نقاط مختلف زمین، نظریه تکامل زیستی (Evolution) را در کتاب «The Origin of Species» و کتاب «Descent of man» مطرح کرد!

THE ORIGIN OF SPECIES
COMPLETE AND FULLY ILLUSTRATED

CHARLES DARWIN

❖ فصل دوم: آفرینش انسان (موضوع علم و دین- داروینیسیم و اسلام)

❑ ارکان فرضیه تکامل: ۱- تغییرات تصادفی (تحولات جزئی و اتفاقی)

❖ فصل دوم: آفرینش انسان (موضع علم و دین- داروینیسیم و اسلام)

□ ارکان فرضیه تکامل:

۲- تنازع بقا (نزاع دائمی با طبیعت و دیگر موجودات در حفظ حیات و میل به تکثیر و بقا)

❖ فصل دوم: آفرینش انسان (موضع علم و دین- داروینیسیم و اسلام)

□ ارکان فرضیه تکامل:

۳- بقای اصلح (موجودات تکامل یافته، به جهت برخورداری از تحولات مفید و سازگاری با محیط، و طبق قوانین توارث شانس بیشتری برای بقا دارند.)

❖ نارسایی فرضیه تکامل (انتقادات علمی و زیست شناختی)

➤ ۱- تبیین تغییرات انواع

طبق قوانین توارث و علم ژنتیک، عامل اصلی تغییرات، جهش و ترکیب ژن ها و علل درونی است نه عوامل بیرونی و محیطی.

➤ ۲- ردّ ادّعای سازگاری تغییرات با محیط

(مثلاً شاخ های گوزن، بی فایده، عذاب آور و مزاحم است!)

❖ نارسایی فرضیه تکامل (انتقادات علمی و زیست شناختی)

➤ ۳- توجیه ناپذیری تفاوت و فاصله بین انسان و میمون یا دیگر حیوانات (عدم شباهت)

❖ آثار و پیامدهای اعتقادی داروینیسیم

- ۱- تهدید اعتبار و قداست کتب آسمانی (معارضه با تعالیم و باورهای دینی)
- ۲- تنزیل جایگاه و مقام ارزشی انسان در نظام آفرینش (معارضه با اشرفیت و کرامت او)
- ۳- نفی غایت‌مندی و هدفمندی آفرینش (معارضه با حکمتِ صنّع و تدبیر الهی)
- ۴- تخریب نظام اخلاقی و ارزشهای معنوی (گرایشهای عالی فطری)
- ۵- زیر سؤال رفتن تکلیف (وحی و نبوت) و نظام جزا و پاداش

❖ نظریه «تکامل گرایی خداباورانه»

تکامل گرایی کاملاً در برابر خداگرایی نیست و این نظریه با فرض قطعیت، هیچ تعارضی با اصل اعتقاد به وجود خدا و خلقت الهی ندارد. (هانری برگسون - Henri Bergson)

❖ آفرینش انسان در قرآن

➤ ۱- آفرینش از خاک و گل (مختص آدم):

خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ (انعام: ۲) - هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ (غافر: ۶۷) - وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ (حجر: ۲۶)

➤ ۲- آفرینش از آب:

هُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا (فرقان: ۵۴) - وَ جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ (انبیاء: ۳۰)

➤ ۳- آفرینش از نطفه:

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ (نحل: ۴) - فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ (حج: ۵)

➤ ۴- آفرینش از نفس واحد (از نسل آدم و حوا):

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا (اعراف: ۱۸۹)

❖ قرآن و فرضیه تکامل:

از ۴ دسته آیات فوق، فقط دسته اول ظاهراً با فرضیه تکامل ناسازگار است ولی ۳ دسته دیگر با این فرضیه، سازگار و قابل جمع است.

❖ مراحل تکامل انسان از دیدگاه قرآن (قبل از تولد)

➤ ۱. منی؛ ۲. نطفه؛ ۳. عَلَقَه (خون لخته)؛ ۴. مُضْغَه (گوشت جویده)؛ ۵. تسویه (پردازش ظاهری جسم) ۶. استخوان بندی ۷. رویش گوشت بر استخوان ۸. تعیین جنسیت جنین ۹. نفخ روح ۱۰. تولد.

❖ قضاوت منصفانه در مورد فرضیه داروین

۱- از منظر علمی و زیست شناسی (Biology)

۱-۱. اینکه چگونه عضو جدیدی بوجود می آید، یا بعضی سازگاریها با محیط حاصل می گردد، یا چطور گونه های بزرگ گیاهان و حیوانات تشکیل شده اند، هنوز به طور قطعی بر جهان دانش روشن نیست.

۱-۲. صرف وجود انواع ساده قبل از انواع پیچیده امروزی و تشابه بعضی موجودات با یکدیگر - که طرفداران داروین به آن استناد می کنند- دلیل بر آن نیست که انواع پسین، از انواع پیشین مشتق شده باشند.

۱-۳. داروین از تفاوت های عمده و اساسی بین انسان و اجداد حیوانی او غافل بوده است!

برخی از این تفاوت ها که والاس (Wallace)-بیولوژیست معاصر- به آنها اشاره کرده ، عبارتست از:

الف- فاصله عمیق میان مغز و قوای ادراکی انسان و میمون (شبيه ترين نوع به انسان)

ب- تمایز زبانی آشکار بین انسان و میمون و دیگر حیوانات

ج- خلاقیت و استعداد آفرینش هنری در انسان

د- عدم تفاوت مغزی بین انسان متمدن کنونی و قبایل بدوی که داروین آنها را حلقه واسطه بین انسان امروزی و میمون خوانده است. (ایان باربور (Ian Barbour)، علم ودین ترجمه بهاءالدین خرمشاهی، ص ۹۹ تا ۱۴۱)

فیزیکو (Phisico) طبیعی دان و متخصص انسان شناسی طبیعی (Anthropology) می گوید:

« پیشرفت های محسوسی که علم تاریخ طبیعی انسان نموده، روزبه روز خویشاوندی انسان و میمون را دورتر می سازد! » (فرید وجدی، علی إطلال المذهب المادی، ص ۱۰۸)

❖ قضاوت منصفانه در مورد فرضیه داروین

2- از منظر فلسفه علم (Philosophy of Science)

بر اساس نظریه جدید «واقع گرایی انتقادی» (Critical Realism) تئوری های علمی، برآیند مشاهدات صرف و آزمون و تجربه حسی نیست، بلکه محصول مشترک عین(داده های حسی) و ذهن(پیش فرضها و ساخته های ذهنی دانشمند) است. بنابراین نظریات علمی، اکتشافات محض نیست و جنبه اختراعی نیز دارد. از این رو نمی توان این گونه نظریات کلان علمی – تجربی را کاملاً مطابق با واقعیت خارجی دانست.

(ایان باربور، علم و دین، ص ۱۶۹- ۲۴۴ و کارل پوپر، زندگی سراسر حل مسأله است)

۳- از منظر دین و عالمان دینی

مواضع اندیشمندان مسلمان در باره تعارض میان نظریه تکامل و داستان آفرینش در قرآن

(تعارض پیدایش تکاملی و آفرینش استقلالی)

۱- دکتر سبحانی و مهندس بازرگان (خلقت انسان)

- ✓ قطعی انگاشتن نظریه تکامل
- ✓ تطبیق آیات قرآن براساس نظریه تکامل

۲- علامه طباطبایی (امیزان ج ۴ ص ۱۵۳ و ج ۹ ص ۸ و ج ۱۶ ص ۲۶۹)

- ✓ تکیه بر چالش ها و ضعف های نظریه تکامل
- ✓ تمایل به پذیرش آفرینش استقلالی و رد نظریه تحولی خلقت
- ✓ تفکیک میان نص (غیرقابل تأویل و رد) و ظاهر (قابل تأویل، در صورت وجود حجت قطعی) ولی تا زمانی که دلیل و حجت قطعی خلاف ظاهر آیات نداریم، از مدلول ظاهری آیات نباید دست کشید.

۳- استاد مصباح یزدی (خلقت انسان از نظر قرآن)

- ✓ پذیرش نظریات علامه طباطبایی
- ✓ طرح نظریه معجزه بر فرض پذیرش نظریه تکامل

۴- استاد مشکینی (تکامل از نظر قرآن)

- ✓ تفکیک میان نص و ظاهر
- ✓ تفکیک میان آیات قرآن و فهم مفسران (امکان برداشت هردو نظریه از قرآن)
- ✓ تأکید بر اینکه وظیفه ما کشف صدرصد واقعیات نیست.
- ✓ تأکید بر این نکته که میان قطعیات علمی و آیات قرآنی هرگز تعارض رخ نمی دهد.

۵- استاد مطهری (مقالت فلسفی- علل گرایش به مادیگری)

- ✓ موضع نسبتاً بی طرف نسبت به ساز و کار خلقت
- ✓ پرداختن به تعارض ظاهری نظریه تکامل با نظریه خلقت و برهان نظم
- ✓ تفکیک زبانی علم و دین

۶- دکتر شریعتی (هبوط - انسان)

- ✓ سمبلیک خواندن داستان خلقت و هبوط آدم

۷- استاد جعفر سبحانی (منشور جاوید - داروینیسیم) و استاد مکارم شیرازی (فیلسوف نماها)

- ✓ در صورت اثبات نظریه تکاؤل در مورد دیگرجانداران، انسان حساب جداگانه ای و مستقلی دارد و پیوستگی نسلی با دیگر حیوانات ندارد.

❖ معرفی منابع برای مطالعه بیشتر پیرامون داروینیسم و اسلام

- ۱- موضع علم و دین در خلقت انسان ، احد فرامرز قراملکی، تهران، مؤسسه آرایه
- ۲- منشأ انواع، چارلز داروین، ترجمه نورالدین فرهیخته، تهران، نشر نگارستان
- ۳- قرن داروین و نظریه تکامل، لورن آیسلی، ترجمه محمود بهزاد، تهران، نشر خیام
- ۴- قرآن، طبیعت و تکامل، مهدی بازرگان، تهران، نشر فرهنگ اسلامی
- ۵- علم و دین، عبدالکریم سروش، دروس کلام جدید ، دانشگاه تهران
- ۶- علم و دین، ایان باربور، ترجمه خرمشاهی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی
- ۷- خلقت انسان در قرآن، محمدتقی مصباح یزدی، قم، نشر شفق
- ۸- داروینیسم و تکامل، محمود بهزاد، تهران، شرکت سهامی کتب جیبی
- ۹- آیا به راستی انسان، زادهٔ میمون است؟، محمود بهزاد، تهران، اندیشه معاصر

❖ فصل سوم: روح ملکوتی

➤ طرح مسأله

- ۱. منظور از روح چیست؟ (چیستی=ماهیت روح)
- ۲. آیا اصلاً حقیقتی به نام روح وجود دارد؟
- ۳. دلایل اثبات روح کدام است؟ دلیل عقلی، تجربی و دینی؟
- ۴. روح چگونه وجودی دارد؟ مادی یا مجرد؟ ازلی یا حادث(نوپدید)؟ ابدی یا فانی؟
- ۵. نسبت و رابطه روح با بدن چگونه است؟ در بدن یا با بدن؟ تعلق حولی یا تدبیری؟
- ۶. سرنوشت روح بعد از نابودی بدن چه می شود؟ کجا می رود؟ چگونه و تا کی؟

❖ فصل سوم: روح ملکوتی

➤ حقیقت انسان:

- ۱- مکتب یگانه انگاری (جسم)؛ (ماتریالیسم- ماده گرایی: Materialism)
- ۲- // دوگانه انگاری (جسم و روح)؛ (Dualism- یا الهیون : Theism)

❖ دلایل دوگانه انگاری انسان:

۱- رویکرد دینی (قرآنی):

A- آیات مربوط به مراحل خلقت انسان: ثُمَّ سَوَّاهُ وَ نَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوْحِهِ (سجده: ۹)

B- // // مرگ و کیفیت جان گرفتن: اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا (زمر: ۴۲)

C- // // وجود عالم برزخ و جزا و پاداش برزخی: وَ مِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ (مؤمنون: ۱۰۰)

۲- رویکرد عقلی (فلسفی)

A- هوای طلق (انسان معلق در فضا)

B- ثبات شخصیت باوجود تغییر بدن و تحلیل سلولها

C- بساطت روح (بدون جزء بودن) و نسبت دادن اجزای بدن مادی به «من» غیرمادی

D- غیر مادی بودن برخی امور مربوط به انسان مثل ادراک، عشق، نفرت، لذت و درد...

❖ دلایل دوگانه انگاری انسان

۳- رویکرد تجربی (علمی): شواهدی از علم فرا روانشناسی = Post Psychology

A- تله پاتی: نوعی ادراک فراحسی و غیرمادی- انتقال فکر بدون هیچ واسطه ای از دور

B- تجربه مرگ و بازگشت دوباره به بدن: تجربه امور مشترک مثل مشاهده بدن از بالا، شنیدن صدای بلند، عبور از دالان تاریک و مواجهه با موجودات نورانی غیرمادی و..

C- ارتباط با ارواح: از طریق مدیوم (واسطه) و خبر از امور خارق العاده

D- تصرف در عالم طبیعت (دور جُنَبانی): حرکت اشیاء بدون استفاده از ابزار مادی نظیر اعمال عجیب مرتاضان

❖ حقیقت روح: «روح همان قدر معما در بر دارد که کیهان با سیستم های کهکشانی اش» (گوستاو یونگ)

و يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَ مَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا (اسرا: ۸۵)

❖ روح در قرآن: ۲۴ مرتبه تکرار شده است اما به معانی گوناگون: نفس، قلب، فرشته،

جبریل، دین و شریعت، روح القدس و...

❖ هویت انسان: روح غیر مادی (خودِ عالی و حقیقی نه خودِ دانی و کاذب)

❖ معرفی منابع برای مطالعه بیشتر پیرامون روح

- ۱- روح و دانش جدید، هانس آیزنک، ترجمه محمدرضا غفاری، تهران، فرهنگ اسلامی
- ۲- حیات جاودانه، امیر دیوانی، قم، معاونت امور اساتید و دروس معارف
- ۳- ادراکات فطری، علی اصغر خندان، قم، نشر طه
- ۴- روح و زندگی، کارل گوستاو یونگ، ترجمه لطیف صدقیانی، تهران، نشر نیل
- ۵- مرگ و جاودانگی، دیوید هیوم، ترجمه محسن رضازاده، تهران، نشر سهروردی
- ۶- فنومنولوژی روح، فردریش هگل، ترجمه زیبا جبلی، تهران، نشر شفيعی
- ۷- فطرت (مجموعه آثار ج ۳)، مرتضی مطهری، تهران، صدرا
- ۸- خودشناسی برای خودسازی، محمدتقی مصباح یزدی، قم، مؤسسه آموزشی امام خمینی
- ۹- Encyclopedia of philosophy, Paul Edwards, U.S.A 1987, word: Soul

❖ فصل چهارم: فلسفه آفرینش و هدف زندگی

- **اساسی ترین پرسش فلسفی انسان:** چرا هستم؟ من که می توانستم نباشم چرا وجود دارم؟
روزها فکر من این است و به شبها سخنم
از کجا آمده ام؟ آمدم بهر چه بود؟
که چرا غافل از احوال دل خویشتم
به کجا می روم آخر نمایم و طنم؟
➤ آفرینش، فعل خداست و اساساً درک افعال الهی برای انسان دشوار است.

❖ فلسفه آفرینش و هدف زندگی از دیدگاه مکاتب و ایسم های بشری:

□ ۱- مکتب بدبینی (pessimism): در مقابل مکتب خوش بینی (optimism)

نمایندگان مکتب: بودا، نیچه، خیام، ابوالعلاء معری، ماکیاول، شوپنهاور و...
ماکیاول: «در این عالم، اصالت با شرور است. امر خیر، موقت و گذراست!»
ابوالعلاء معری: «زندگی سراسر رنج و محنت و ناکامی است، لحظه ای توقف در این دنیا عذاب است!»

□ ۲- مکتب پوچگرایی (Nihilism): در مقابل مکتب معناداری (purposivism)

نمایندگان مکتب: کافکا، آلبر کامو، ژان پل سارتر، صادق هدایت و...
پیام مکتب: آهنگ یأس و نغمه ناامیدی- پوچی و بی معنایی در زندگی- احساس ازخودبیگانگی و خلأ درونی- بی تفاوتی نسبت به ارزشها و آداب و رسوم زندگی
سارتر: «زندگی، پوچ و بی ارزش و تهی از معناست. مذهب و خداآوری، مایه ازخودبیگانگی است!»

هدف و معنای زندگی؟؟؟

فروید

"اصل لذت جویی"،
بعنوان نیروی محرکه
اصل شخصیت، تلقی
شده و هدف اصلی
گریز از درد و
رسیدن به لذت است.

آدلر

"قدرت طلبی"، نیروی
مهم انگیزه های رفتار
آدمی است.
"برتری جویی" اصل
ترین انگیزه ی زندگی
فرد است که از احساس
حقارت ریشه میگیرد.

فرانکل

"معنی جویی"، حقیقتی
انکار ناپذیر در زندگی
انسان است و ماهیت
اصلی هستی بشریت،
همین حقیقت است که
الهام بخش وجود انسانی
میگردد.

❖ ادامه فلسفه آفرینش و هدف زندگی از دیدگاه مکاتب و ایسم های بشری:

□ ۳- مکتب لوگو تراپی = معنادرمانی (Logo therapy)

بانی مکتب: دکتر فرانکل

پیام مکتب: مهمترین هدف زندگی، معنویت گرایی و هدف یابی و معنا بخشیدن به زندگی

□ ۴- مکتب لذت گرایی: (Hedonism)

نمایندگان مکتب: اپیکور (Epicureanism)، آریستیپوس و ماتریالیستها

پیام مکتب: هدف زندگی و فلسفه آفرینش در لذت جویی و رفاه طلبی و پرهیز از درد و رنج است!

□ ۵- مکتب خودگرایی: (Egoism)

نمایندگان مکتب: ماکیاول، هابز، نیچه و...

پیام مکتب: هدف زندگی و فلسفه آفرینش، ارضای حس خودخواهی و منفعت طلبی شخصی است!

توصیه ماکیاول: «فقط در فکر علایق و منافع خود باش و فقط خودت را محترم بشمار!

همواره زورگویی و بیرحمی را بر نرمش و سازش ترجیح ده!»

❖ ادامه فلسفه آفرینش و هدف زندگی از دیدگاه مکاتب و ایسم های بشری:

□ ۶- مکتب اصالت خیر عمومی = منفعت طلبی اجتماعی (Utilitarianism)

نمایندگان مکتب: بنتام، استوارت میل، دورکیم

پیام مکتب: مهمترین هدف زندگی، تأمین سود حداکثری برای اکثریت جامعه، تدارک بیشترین لذت ها برای بیشترین افراد

□ ۷- مکتب اومانیزم = انسان گرایی (Humanism)

نمایندگان مکتب: آگوست کنت، سارتر، اریک فروم

پیام مکتب: هدف زندگی در اصالت دادن به انسان و ارزشهای والای انسانی، نوع دوستی و عشق به انسانیت و عدالت به جای خدا!

□ ۸- مکتب اصالت طبیعت = طبیعت گرایی (Naturalism)

نمایندگان مکتب: لائوتسه، روسو، کلبیون

پیام مکتب: هدف زندگی و فلسفه آفرینش، زندگی به مقتضای طبیعت (فطرت)، اعتقاد به انزوا، نفی حکومت و ثروت و ازدواج و... تمدن و تکنولوژی، دشمن سعادت بشر است!

❖ ادامه فلسفه آفرینش و هدف زندگی از دیدگاه مکاتب و ایسم های بشری:

□ ۹- مکتب علم پرستی = علم زندگی (Scientism) (ساینتیسم)

نمایندگان مکتب: فروید، برتراند راسل، فرانسیس بیکن، هیوم و...

پیام مکتب: مهمترین هدف زندگی: کسب علم و دانش و کشف حقایق اشیاء و پدیده ها

تأمین آرامش و آسایش، عدالت، آزادی و رهایی از اضطراب و یأس در گرو کسب دانش است

□ ۱۰- مکتب فلسفه اسلامی

□ نمایندگان مکتب: ابن سینا، ملاصدرا، شیخ اشراق، علامه طباطبایی و...

پیام مکتب: هدف زندگی و فلسفه آفرینش، خودشکوفایی و نیل به کمالات و کسب فضایل —

رسیدن به درجه فعلیت و تجرّد محض (عقل فعّال) با حرکت تکاملی جوهری — تشبّه به صفات الهی

❖ اساساً سؤال از هدف آفرینش، معقول و منطقی نیست! (گامات، فلسفه زندگی و مرگ)

نصیحت گوش کن جانا که از جان دوست تر دارند جوانان سعادت‌مند پند پیر دانا را

حدیث از مطرب از می گو و راز دهر کمتر جو که کس نگشود و نگشاید به حکمت این معما را

❖ معرفی منابع برای مطالعه بیشتر پیرامون فلسفه آفرینش

- ۱- فلسفه آفرینش، نصری، عبدالله، قم، دفتر نشر معارف
- ۲- فلسفه زندگی و مرگ، م.و.گاماث، ترجمه علی احمد بیات، تهران، نشر بهجت
- ۳- معنای زندگی، سوزان ولف، ترجمه محمد علی عبداللهی، مجله نقد و نظر، سال هشتم
- ۴- روح فلسفه در قرون وسطی، اتین ژیلسون، ترجمه ع.داوودی، انتشارات علمی و فرهنگی
- ۵- روانشناسی و دین، کارل یونگ، ترجمه فؤاد روحانی، انتشارات علمی و فرهنگی
- ۶- انسان از دیدگاه اسلام، احمد واعظی، تهران، نشر سمت
- ۷- فلسفه نفس، ویلیام هارت، ترجمه امیر دیوانی، تهران، طه
- ۸- آفرینش و انسان، محمد تقی جعفری، تهران، ولی عصر
- ۹- هایدیگر و پرسش بنیادین، بابک احمدی، تهران نشر مرکز

❖ فصل پنجم: سرشت انسان (طبیعت و ذات انسان = فطرت)

➤ طرح مسأله

۱. منظور از سرشت انسان چیست؟

۲. آیا اساساً چیزی به نام سرشت انسان وجود دارد؟

۳. آیا همه از یک سرشت واحد و مشترک برخوردارند یا هرکسی سرشت خاص خود را دارد؟

۴. آیا سرشت انسانها پاک و الهی است یا شرور و شیطانی؟ نیک سرشت یا دیوسرشت؟

۵. ابعاد سرشت انسان کدام است؟

❖ فصل پنجم: سرشت انسان (طبیعت و ذات انسان = فطرت)

➤ اهمیت بحث شناخت سرشت حقیقی انسان:

- ۱- در خودشناسی (شناخت ابعاد و ساختهای وجودی و اقتضائات روحی و جسمی)
- ۲- در شکل گیری جامعه سالم (معاشرت و تعامل با دیگران و تنظیم روابط اجتماعی)
- ۳- در رشد و تکمیل شخصیت
- ۴- در تربیت و پرورش استعدادهای ذاتی
- ۵- در پیشرفت علوم انسانی (جامعه شناسی، اقتصاد، حقوق، سیاست، اخلاق و...)

❖ نظریات در باب سرشت انسان

□ ۱- منکران سرشت مشترک :

- الف- اگزیستانسیالیسم (Existentialism): سارتر: نفی ماهیت مشخص و از پیش تعریف شده
- ب- جامعه گرایان و مارکسیستها: دورکیم: انسان تابع روابط اجتماعی و تولیدی و ثروت

□ ۲- قایلان به سرشت مشترک:

- الف- نظریه دیوسرشتی: انسان موجودی اهریمنی، ذاتاً شریر و مایل به شر و بدی (فرویدیسم ها- تجربه گرایان نظیر هابز- منفعت گرایان نظیر بنتام و میل- مسیحیان)
- ب- نظریه نیک سرشتی: انسان موجودی الهی، ذاتاً پاک و مایل به فضایل و نیکی ها (روسو- سقراط- اسپینوزا- ادیان آسمانی- فلاسفه الهی و عرفا)

❖ ادامه فصل پنجم: سرشت انسان (طبیعت و ذات انسان = فطرت)

➤ معنای فطرت:

ابداع- اختراع - خمیره- سرشت- آغاز- خلق و ایجاد از عدم - صفات مختصّ انسان

❖ فطریات انسان:

- ۱- بُعد ادراکی: (آگاهی های فطری و بدیهیات- ارزش و ضدّ ارزش های اخلاقی- خداشناسی)
- ۲- بُعد گرایشی: (امیال عالی: خداجویی- کمال طلبی- زیبایی خواهی- حقیقت جویی)
- ۳- بُعد توانشی: (استعداد یادگیری- توانایی غلبه بر نفس- خلاقیت و ابتکار- نیروی تفکر و نطق و تفهیم و تفاهم- توانایی قرب الهی)

□ سرشت الهی انسان:

مبنای علمی و فلسفی سرشت الهی انسان، اصل «سنخیت علّت و معلول» یا تناسب و شباهت وجودی انسان و خداست. **إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ**

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار وصل خویش

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا (روم: ۳۰)

که درین دامگه حادثه چون افتادم

طایر گلشن قدسم چه دهم شرح فراق

آدم آورد درین دیر خراب آبادم

من ملک بودم و فردوس برین جایم بود

❖ معرفی منابع برای مطالعه بیشتر پیرامون سرشت انسان

۱- فطرت، شهید مرتضی مطهری، (مجموعه آثار ج ۳)، تهران، صدرا

۲- صورت و سیرت انسان در قرآن، عبدالله جوادی آملی، قم، اسراء

۳- فطرت در قرآن، عبدالله جوادی آملی، قم، اسراء

۴- کلام مسیحی، توماس میشل، ترجمه حسین توفیقی، قم، ادیان و مذاهب

۵- سرشت انسان، علی شیروانی، قم، بوستان کتاب قم

۶- الهیات اگزیستانسیالیستی، جان مک کواری، ترجمه مهدی دشت بزرگی، بوستان کتاب قم

۷- هستی و هبوط، حمید پارسانیا، قم، دفتر نشر معارف

❖ فصل ششم: سعادت و کمال

➤ اهمیت بحث سعادت و کمال:

- ۱- مهمترین نیاز فطری انسان؛ کمال طلبی و سعادت جویی
- ۲- هدف نهایی آفرینش جهان و انسان
- ۳- فلسفه بعثت و ارسال انبیاء
- ۴- غایت و مقصد همه تلاشهای علمی و عملی انسان (معیار اساسی تمام انتخاب ها)

❖ نظریات در باب سعادت انسان

□ ۱- رویکرد دینی:

- الف- مکتب اخلاق اسلامی: ملکه عدالت و اعتدال بین قوای نفس
- ب- // فلسفه اسلامی: معرفت به حقایق موجودات (اتصال به عقل فعال و رسیدن به فعلیت و تجرّد)
- ج- // عرفان اسلامی: قرب الهی و لقاءالله (مقام تسلیم و رضا و فنا)

□ ۲- رویکرد غیر دینی:

- الف- مکاتب دنیاگریز: ترک دنیا و لذات دنیوی (ادیان هند و بودا و چین/کلیون، رواقیون، ناتورالیسم)
- ب- مکاتب لذّت گرا: برخورداری کامل از لذّت های دنیوی (Hedonism، بنتام، میل)
- ج: مکاتب دیگر: مکتب عاطفه گرایی=دیگرگروی/اگزیستانسیالیسم(اصالت اراده و آزادی انسان)

❖ ادامه فصل ششم: سعادت و کمال

➤ معنای قرب الهی:

- ۱- منظور نزدیکی مادی، جسمی و مکانی نیست.
- ۲- // // زمانی هم نیست.
- ۳- // // وجودی و معنوی است. سیر درونی به سوی کمالات و زیبایی مطلق = خدا / رسیدن به بالاترین مراتب وجود و درجات کمال که در آن تمام استعدادهای فطری به فعلیت می رسد.
- ۴- قرب یا تکوینی است (جبری و ضروری = علت و معلول) یا تشریعی (اختیاری = بر اثر عبادت و کمال) هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَمَا تَكُونُوا (حدید: ۴) وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ (بقره: ۱۸۶)

❖ راه رسیدن به سعادت:

- ۱- ایمان: قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (مؤمنون: ۱)
- ۲- عمل صالح: وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (بقره: ۸۲)
- ۳- تزکیه و تهذیب نفس: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا وَ قَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا (شمس: ۹-۱۰)
- ۴- مراقبت از نفس
- ۵- خلوت و محاسبه نفس
- ۶- ترک تعلّق و دلبستگی به دنیا
- ۷- طاعت و عبادت
- ۸- کسب معرفت و شناخت حقیقی

❖ معرفی منابع برای مطالعه بیشتر پیرامون سعادت و کمال انسان

- ۱- اخلاق نیکوماخوس، ارسطو، ترجمه ابوالقاسم پورحسینی، تهران، دانشگاه تهران
- ۲- درآمدی به فلسفه اخلاق، آر.اف. اتکینسون، ترجمه سهراب علوی نیا، مرکز ترجمه و نشر
- ۳- مقامات معنوی، ترجمه و شرح منازل السائرین خواجه انصاری، محسن بیضا، تهران، نشر بیضا
- ۴- هدایت در قرآن، عبدالله جوادی آملی، قم، نشر اسراء
- ۵- میناگر عشق، کریم زمانی، تهران، نشر نی
- ۶- معراج السّعاده، ملا احمد نراقی، تهران، نشر جاویدان
- ۷- کیمیای سعادت، ابو حامد محمد غزالی، قم، طه
- ۸- نقطه های آغاز در اخلاق عملی، آیت الله مهدوی کنی، تهران، سازمان انتشارات اسلامی
- ۹- روانشناسی و اخلاق، هدفیلد، ترجمه علی پریور، تهران، نشر علمی و فرهنگی
- ۱۰- اگزستانسیالیسم و اخلاق، مری وارنوک، ترجمه مسعود علیا، تهران، ققنوس

❖ فصل هفتم: انسان آزاد و انتخابگر (جبر و اختیار)

➤ اهمیت بحث جبر و اختیار:

- ۱- در خودشناسی و رابطه انسان با خود و افعال خویش
- ۲- در خداشناسی و رابطه خدا با انسان و بالعکس
- ۳- در خودسازی و کامیابی و توفیق فردی (انگیزه و احساس مسئولیت)
- ۴- در تربیت و پرورش استعدادهای ذاتی
- ۵- در پیشرفت علوم انسانی (جامعه شناسی، اقتصاد، حقوق، سیاست، اخلاق و...)

❖ نظریات در باب جبر و اختیار انسان:

❑ ۱- نظریه جبرگرایی (Fatalism):

الف- رویکرد مادی:

۱- جبر اجتماعی: اثرپذیری از اجتماع/ اراده انسان، تابع شرایط اجتماعی (دورکیم، مارکس، هگل)

۲- جبر زیستی- فیزیولوژیکی: انسان، یک ارگانیسم منظم و پیچیده است که تمام حرکات و افعال و اوصاف روانی او، متأثر از عوامل وراثتی و زنتیکی است حتی اراده و انتخاب او !

ب- رویکرد الهی: اشاعره، معتقد به جبر الهی و نفی اختیار انسان اند. دلایل: ۱- علم ازلی خدا ۲- توحید افعالی

❑ ۲- نظریه اختیارگرایی (Voluntarism):

الف- اگزیستانسیالیسم (مکتب اصالت اراده و آزادی انسان)

ب- معتزله (نظریه تفویض و به حال خود رها شدن انسان- نفی توحید افعالی)

ج- امامیه (لا جَبَرَ و لا تَفْوِیضَ بَلْ أَمْرٌ بَيْنَ الْأَمْرَيْنِ)

❖ معرفی منابع برای مطالعه بیشتر پیرامون جبر و اختیار انسان

- ۱- جستارهایی در کلام جدید، محمد محمدرضایی، قم، سمت
- ۲- جامعه و تاریخ، از دیدگاه قرآن، محمدتقی مصباح، تهران، تبلیغات اسلامی
- ۳- آزادی معنوی، مرتضی مطهری، تهران، صدرا
- ۴- جبر و اختیار، محمدتقی جعفری، تهران، ولی عصر
- ۵- عقل و اعتقاد دینی، مایکل پترسون، ترجمه احمد نراقی، تهران، طرح نو
- ۶- علم الهی و اختیار آدمی، محمد سعیدی مهر، تهران، سمت
- ۷- الهیات اگزیستانسیالیستی، جان مک کواری، ترجمه مهدی دشت بزرگی، بوستان کتاب قم
- ۸- اراده، پل فوکیه، ترجمه اسحاق لاله زاری، سازمان نشر فرهنگ انسانی

معرفی کتابهای ساده در مورد خداشناسی و شناخت اسلام:

- ۱- توحید، مرتضی مطهری، تهران، انتشارات صدرا
- ۲- گفتارهای معنوی، // // //
- ۳- انسان و ایمان، // // //
- ۴- جهان بینی توحیدی، // // //
- ۵- امدادهای غیبی در زندگی بشر، // // //
- ۶- عدل الهی، // // //
- ۷- راههای اثبات وجود خدا، مرتضی مطهری، نشر انجمن اسلامی دانشجویان دانشکده عمران تهران
- ۸- اثبات وجود خدا، نوشته جان کلورمونسم، (ترجمه آثار چهل دانشمند غربی)، ترجمه احمد آرام و امین مجتهدی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- ۹- بهترین راه شناخت خدایا دلیلهای خدا بر وجود خود، محمدی ری شهری، محمد، دارالتبلیغ اسلامی
- ۱۰- اسلام شناسی در ترازوی علم و عقل، انصاری زنجانی، ابراهیم، چاپ حکمت
- ۱۱- اسلام شناسی، علی شریعتی، نشر الهام
- ۱۲- روش شناخت اسلام، علی شریعتی، نشر حسینیه ارشاد
- ۱۳- آموزش عقاید (دوره سه جلدی در یک جلد)، محمدتقی مصباح یزدی
- ۱۴- خدا را چگونه بشناسیم؟، ناصر مکارم شیرازی، ناشر: موسسه تحقیقات و معارف اهل البيت
- ۱۵- شناخت تحلیلی اسلام و برخی مسلکها و ادیان مانند: یهود- مسیحیت- زرتشتی- هندو- سیک- بودائی- شینتوئیسم- مادیگری- بهائیگری، یحیی نوری، نشر مجمع معارف اسلامی
- ۱۶- خدا و علم، به سوی متارئالیسم، ژان گیتون، مترجم: عباس آگاهی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی

ایام خوش آن بود که با دوست به سر رفت
باقی همه بی حاصلی و بی خبری بود!
شاد و سربلند باشید...

